

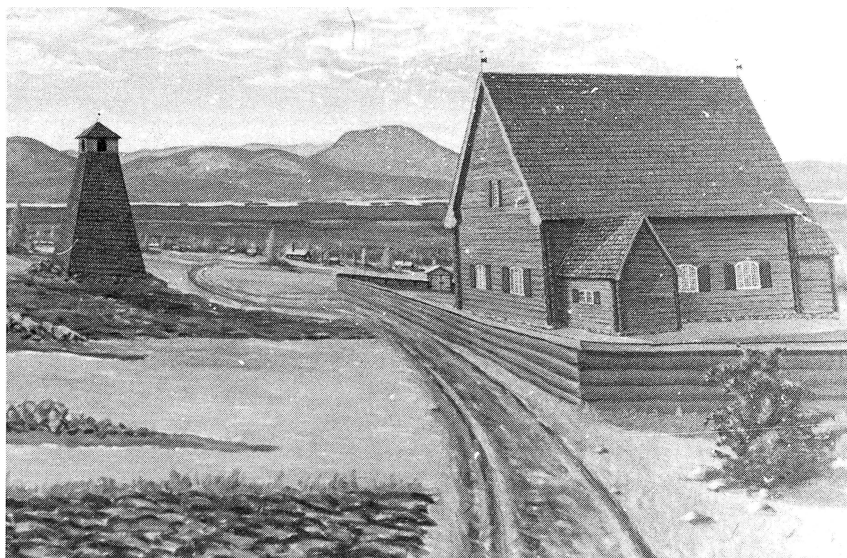
S:t Laurentius Kapell

Kapellets rivning

År 1782 var arbetet med Sollerö kyrka så långt kommet att gudstjänst kunde hållas där. Det återstod en hel del inredningsarbete innan kyrkan var helt klar, 1785. För inredningsarbetet behövdes en hel del material. Solleröborna beslöt då att riva S:t Laurentius kapell för att få byggnadsmaterial. Flera inventarier flyttades till den nya kyrkan. De idag bäst bevarade är predikstolen, fem medeltida träskulpturer, en ljuskrona, processionskrucifix samt en Sanctus-klocka i malm. Bland träskulpturerna, som idag står i dopkorets fönster, finns S:t Laurentius. Han är iförd vit mässkjorta, dalmatika (kåpa) och halslin. Diakoneus liturgiska kläder i den tidiga kristna kyrkan. Alba, ”diakonhake” och krage. I vänster hand håller S:t Lars en öppen evangeliebok men attributet i hans högra hand är försvunnet sedan länge. Men det torde ha varit ett kors, eller ett halster men även en penningpung eller ett stycke bröd.

Bild av Laurentius figur i Sollerö kyrka

Sollerö kapell som konstnären Sven Hinders rekonstruerat på en oljemålning (finns f.n. i Sollerö skola). Ingången till kapellet från väster. Sakristian belägen i en utbyggnad mot norr. På kapellplatsen i Bengtsarvet finns nu en minnessten samt ett stenaltare med kors. Klockstapeln fanns vid det s.k. -"Stapelröset" söder om kapellet. Röset är numera till hälften raserat efter vägbygge (Kapellvägen).

Utgrävningen av kapellplatsen

En utgrävning av kapellplatsen skedde 1937 under ledning av Karl Cajmatz. Resultatet av utgrävningarna finns publicerade i den 1938 utgivna "Grudbo på Sollerön".

Ragnar Lannerbro har försökt få svar på frågan hur gammalt kapellet var då det revs. Framförallt om det på kapellplatsen fanns rester av ett ännu äldre kapell eller spår av en kultplats från förkristen tid. Dessvärre finns grävningsrapporten inte där den borde finnas, d.v.s på Statens historiska museum eller Nordiska museet. Därför vet vi idag inget om ett eventuellt äldre kapell.

När byggdes S:t Laurentius kapell

Uppgifter i inventarieföreklningar och protokoll tyder på att kapellet som revs 1782, skulle grundlagts "Seculi reformationes" d.v.s. i början av reformationsseklet, 1500-talet.

Dessa uppgifter styrks av några av de föremål som finns i Sollerö kyrka idag. Processionskrucifixet i dopkoret och Maria med Jesusbarnet i Lill-kyrkan är båda arbeten från tidigt 1500-tal. Figureerna i dopkorets fönster har ingått i ett altarskåp som varit av betydligt äldre datum. Ja, så gammalt att man bara tog till vara de föremål/de figurer, som vid denna tid var tillräckligt hela och opåverkade av tidens tand.

Reformationen

Reformationens inbrytande i vårt land inleddes med Västerås riksdag 1527 och slutfördes formellt 1593 med Uppsala mötets beslut att Svenska kyrkan skulle vara en evangelisk luthersk kyrka. Således pågick reformationsverket nästan under hela århundradet på central nivå. På lokal nivå vet vi att den nya läran inte alltid hälsades med lovord. Det finns t.ex. belagt i domsprotokoll från tidigt 1600-tal att en barnafader medfört en yxa vid sitt barns dop, så att prästen skulle utföra det på sådant vis som var gammalt och fornt, d.v.s med exorcism, (=djävulens besvärjelse) kristningskläde och saltgivning.

Detta exempel på aktiva församlingsbor har sin motsvarighet i alla de som hälsade den nya läran välkommen. För under 1500-talet inleddes en väckelse mot den gamla fromhetens mer vidskepliga stråk och i hela vårt land gick församlingsbor, klockare och företroendevalda hem för att hämta hammare och tång för att medvetet förstöra de gamla träskulpturerna i kyrkorna. Oftast slog man av någon eller båda händerna på helgonbilder. I bygder där man var mer rädd om fädernearvet kunde det räcka med att rycka bort helgonfigurernas attribut. Så kanske S:t Laurentius i Sollerö kyrka blev av med sitt attribut som han hade i höger hand. Nu kan han bara välsigna med den. Att man inte blottlade hans vänstra hand kan tyda på respekt för Guds Ord, eftersom han där bär evangelieboken. Men, också rädsla för den kraft som skulle kunna strömma ut över församlingen om hans vänstra hand lämnats tom. För efter gammal tro var vänster sida förbannelsens sida.

En intressant detalj från denna epok är hur man for fram med de älskade Mariaskulpturerna. I en del bygder, som hos oss, lämnades dessa oskadda. Men i andra bygder knep man i fromt nit bort Marias näsa, eftersom Guds livsande blåstes in den vägen. Om nu näsan förstördes, tänkte man sig att figuren tappade sin kraft och den kunde bevaras som fäderneärvd konst.

Innan vi lämnar denna huliganepok i fromhetens tecken måste det sägas att församlingsborna i Sverige som helhet for varsamt fram med sina kyrkors konstskatter. (Att kungamakten under Gustav Vasa inte var lika mild vet vi, men han var lyckligtvis ute efter metallföremål.)

Ute på kontinenten uppstod under reformationstidevarvet en fromhetsrörelse som kom att kallas Bildstormarna. Skaror av människor drog från

kyrka till kyrka och brände eller krossade alla helgon och Mariafigurer. Även skrudar och annat katolskt beslagtogs eller revs sönder.

I Sverige skingrades nästan fullständigt de gamla medeltida klosterbiblioteken. Gustav Vasa sålde av de böcker som noterades högst ute på den europeiska marknaden. Inhemska klosterhandskrifter före boktryckarkonstens dagar användes som omslagspapper i regeringskansliet och så dyker fragment av svenska handskrifter upp än idag. En del gamla handskrifter användes som pärmförstärkning. (Se Sool-Öen 1982, sid 114). Att vi en stund uppehållit oss vid kyrkans skatter får sin förklaring nu när vi ställer frågan:

Vem var S:t Laurentius?

Laurentius är ett av kristenhetens mest vördade och kända helgon. Han ligger begravd i basilikan San Lorenzo fuori le mura i Rom, tillsammans med kvarlevorna av den kristna kyrkans första martyr, diakonen Stefanus. (Apg:6:8-7:60)

I Rom finns ytterligare 34 kyrkor vigda till S:t Laurentius minne och det finns tusentals kyrkor och kapell i världen som bär hans namn.

I Sverige kallas S:t Laurentius ofta S:t Lars och de mest bekanta kyrkorna, förutom S:t Laurentius kapell på Sollerön, är Lunds domkyrka, S:t Lars i Visby, Falkenberg och Åskloster. S:t Laurentius dag är den 10 augusti och han är Sri Lankas nationalhelgon. Han är även alla fattigas skyddshelgon.

Laurentius var förmodligen av spansk härkomst. Han kom som diakon till Rom på 250-talet och påven Sixtus II gjorde Laurentius till ärkediakon då han såg den unge mannens glödande kärlek till Kristus.

Vid denna tid förföljdes ännu de kristna i det romerska imperiet och kejsaren Valerianus lät 258 fångsla påven och dömde honom till döden.

Då Sixtus II fördes till avrättningsplatsen fanns den orädda Laurentius i främsta ledet i folkmassan och han ropade: ”- Fader, vart går du utan din son?” Påven stannade då på sin sista vandring och tröstade sin diakon och förutsade Laurentius martyrium inom en snar framtid.

Valerianus befallde några dagar senare Laurentius att överlämna kyrkans skatter. Diakonen bad om tre dagars betänketid så att han skulle kunna samlas in alla skatter och kejsaren gav honom lystet respit.

Under de följande tre dagarna skyndade sig Laurentius att dela ut alla kontanta medel och värdeföremål han kunde finna till staden Roms fattiga, det s.k. proletariatet. Därefter samlade han en stor skara krymplingar, fattiga och övergivna barn och gick till kejsarens palats och sade: ”-Dessa är kyrkans verkliga skatt. Varsågod!”.

I Rom fanns vid denna tid många fattiga men fria män med familjer. De hade två saker staten behövde, gossebarn (proles) till armén och sin rösträtt. De var en sorts flyktingar från adelsmännens och rövarbandens rofferi på landsbygden. Ofta hade dessa fria bönder hamnat i gäld hos adelsmännen, patricierna, och tvingades till slut sälja sina hemman för en spottstyver till storgodsen, de s.k. latifundierna. Eftersom slavar användes som lantarbetare återstod ingen försörjning på hemorten och man sökte skydd inom staden Roms murar. De fria människors rösträtt blev en handelsvara.

Adelsmännen som var senatorer kallades patronus, beskyddare, och gav de som röstade på dem i valen beskydd och mat. De fria männen vars enda arbete bestod i att rösta på sin välgörare i allmänna val kallades klienter. Och hamnade de i klammeri med rättvisan ordnade patronen med någon som talade för dem (lat. Ad vocatus) svenska advokat.

De fria människors familjer kunde ändå ha det svårt. Kejsarens uppgift var att vara patron för hela romarriket och hans rykte fick sig en rejäl knäck då Laurentius offentligt påminde om och visade upp den misär som faktiskt rådde i staden Rom.

Laurentius väckte många sociala samvete då han tågade till kejsarens palats med fattiga, sjuka och lytta. Kejsar Valerianus däremot kände sig givetvis hånad och offentligt utskämd. Han hade förväntat sig goda

Den helige Laurentius

förtjänster och nu fick han ännu fler utgifter för han blev säkerligen tvungen att bespisa skarorna så hans väljare inte skulle förskjuta honom eller oppositionen få in en blotta. Därför beslöt Valerianus rasande att Laurentius skulle torteras till döds. Långsamt.

Laurentius halstrades till döds. Han bad för Roms och kyrkans frihet och sådana fromma ord läggs ofta i martyrs mun. Men att Laurentius också hade passat in här på Sold med sin mustiga och bitande galghumor vittnar de mest ofromma helgonord jag någonsin hört tillskrivas en döende martyr. För den långa och utdragna tortyren avslutades med att Laurentius lades på ett glödande järnhalster. Laurentius skulle lida långsamt. Då ryggsidan var bränd skulle man vända honom så att hans huvud och ögon skulle ligga mot den kolbädd som något snabbare skulle plåga och avliva honom. Innan han vändes sade Laurentius, enligt alla källor, till bödeln: ”- Från ena sidan är jag genomstekt. Vänd mig om och ät.” En uppmaning till plågoanden att kyssa en ädel del, således.....

Laurentius vändes och nu gick det snabbare och hans absolut sista ord var mer värdiga ett helgon: ”- Jag tackar dig, Herre, att du befunnit mig värdig att gå in i ditt rike.”

Dessa ord har inspirerat mig att då och då i böner för Sollerö kyrka be:

Herre gör tröskeln till Sollerö Kyrka så låg att den inte utestänger fattiga och utstötta eller de som kommer med sökande sinnen. Men så hög och stark att den håller frestarens makt tillbaka, att den utestänger all egenrättfärdighet, högfärd, avund och trätlystnad.

Gör porten till Sollerö kyrka till en port till Ditt eviga rike.

Amen.

Hans Lundin

Källor:

Sool-Öen 1980, artiklar av Ragnar Lannerbro och Evald Håkansson

Helgonkalendern, 1995 av P A Engelhart O.S.B.

Lives of the Saints. Rev. Alban Butler, London 1990

Schauber und Schindler. Die Heiligen und Namenspatrone im Jahreslauf, München 1985

P.T. Stabell O.S.B. Lebensbilder der Heiligen. Wien 1909

P.M. Vogel, SJ. Leben der Heiligen Gottes. Steyl 1906

Gruddboken 1938